

Kildebank til Jødiske stemmer fra Holocaust

Vi gjorde også modstand

Tema 14

At flygte fra ghettoen og leve som partisan – var at gøre modstand

Denne kildebank består af uddrag af forskellige europæiske jødiske kilder til Holocaust. Uddragene er gengivet med tilladelse fra rettighedshavere, og må ikke anvendes i andre sammenhænge uden indgåelse af ny aftale herom. Redaktionen har bestræbt sig på at finde frem til alle rettighedshaverne. Skulle nogen mangle, kontakt venligst redaktionen.

At smugle et brød var at gøre modstand
At undervise i hemmelighed var at gøre modstand
At samle informationer og udbrede illegalt nyhedsbreve var at gøre modstand
At advare og nedbryde illusioner var at gøre modstand
At redde en Torah-rulle – var at gøre modstand
At smugle folk over grænser – var at gøre modstand
At nedskrive begivenheder og skjule optegnelserne var at gøre modstand
At hjælpe mennesker i nød var at gøre modstand
At stå med tomme hænder imod morderne – var at gøre modstand
At gøre oprør i dødslejrene – var at gøre modstand
At rejse sig i ghettoerne – var at gøre modstand
At fastholde sin menneskelighed var at gøre modstand
At skjule sig var at gøre modstand
At flygte fra ghettoen og leve som partisan – var at gøre modstand
At lytte til musik – var at gøre modstand
At sabotere nazisterne – var at gøre modstand

Digt af Haim Guri & Monia Avrahami:

Opstandens ansigter, (oversat af Therkel Stræde) fra [det israelske ghettokæmpermuseum Beit Lohamei Haghettaots hjemmeside](#)

At flygte fra ghettoen og leve som partisan – var at gøre modstand

Kontekst

Under Holocaust lykkedes det enkelte jøder at flygte og leve som partisaner. En partisan er medlem af en gruppe, der angriber eller chikanerer en fjende. Det sker typisk i et område, som en fjende har erobret eller besat. I alle lande, som Tyskland besatte eller erobrede under 2. Verdenskrig, opstod der partisangrupper. De fleste jødiske partisaner var aktive i Østeuropa og Rusland, hvor de kunne flygte fra ghettoerne og skjule sig i de store skove.

Beslutningen om at flygte fra ghettoen til et liv i skoven var dog ikke nem. For det første var det ekstremt farligt og svært at flygte fra ghettoen, hvorfor planlægning af flugt blev holdt hemmelig. For det andet medførte flugt etiske dilemmaer, for hvem var det, man efterlod i ghettoen, og hvordan ville nazisterne straffe de efterladte, og hvad var det mon for et usikkert liv, der ventede i skoven?

Jøder, der lykkedes at slippe væk og flygte ind i de store skove, skulle vænne sig til en helt anderledes måde at leve på. Hvor kunne man sove henne i skoven, og hvordan fik man mad og varme uden at afsløre, hvor man var? Og hvad var formålet egentlig med livet i skoven? Var det et liv i skjul, hvor man forsøgte at gemme sig og overleve til krigen var forbi, eller en mere direkte konfrontation med tyskerne i form af sabotagehandlinger og angreb? Disse dilemmaer fik også betydning for, hvem der kunne eller måtte bo i skoven. Var det kun et sted for unge, modige jødiske mænd, eller kunne jødiske familier også være del af partisanfællesskabet?

Werner Galinik (f. 1932) var tysk jøde. I 1939 blev Werner sammen med sin familie sendt til ghettoen i Riga i Letland.

Under opholdet i ghettoen skrev Werner dagbog. Her beskrev Werner også, hvad nazisterne gjorde for at afskrække jøderne fra at flygte fra ghettoen.

Werner Galiniks dagbog, 1944

"Om aftenen, når ghettoens jøder vendte tilbage fra deres arbejde, skulle de marchere forbi en galge med en hængt mand.

Kommandanten pegede på ham og sagde:

*"Det der er, hvad der sker med enhver jøde, som forsøger at flygte fra os."*⁸¹

Hvad var straffen for at flygte fra ghettoen?	
Hvilken effekt tror I, at den straf havde på ghettoens indbyggere?	

Pincha Omland var en russisk jøde, der boede i ghettoen i Minsk. Her opstod der i slutningen af 1941 en kommunistisk modstandsbevægelse. Med hjælp fra ghetto-hospitalet smuglede den jøder ud af ghettoen ved at lave falske dødsattester på jøder, det var flygtet fra ghettoen.

Pincha skrev dagbog i ghettoen, og beskrev, hvilke dilemmaer han havde i sine overvejelser omkring valget om flugt eller ej.

Pinchas Omlands dagbog, 13. august 1942

"Der er kun én vej ud – våben og så videre mod skoven.

De unge taler om flugt.

Jeg følte mig meget hjælpeløs.

Jeg ønskede ikke at høre, hvad de sagde til mig.

Flere af dem spurgte om jeg ville med. Jeg lovede ingen af dem noget.

Det var forbudt at nævne selv for min egen hustru, hvad de havde for.

Skulle vi flygte mod skoven og redde os selv, mens børnene bare lå og sygnede hen?"¹⁸²

Hvorfor tror I, at det var forbudt for Pincha at nævne muligheden for flugt selv for sin egen hustru?	
Hvilket valg skulle Pincha træffe?	
Hvad fortæller det valg om forholdene i ghettoen?	

Eliezer Lidowski var russisk jøde, og boede i ghettoen i Vilnius med sin hustru og to børn. I 1942 lykkedes det Eliezer at flygte fra ghettoen og blive partisan i skovene i Litauen.

Eliezer overlevede som den eneste i sin familie Holocaust, og udgav i 1973 sine erindringer.

Eliezer Lidowskis erindring om beslutningen om, at blive partisan

"Den eneste vej ud var skoven.

Min hustru troede dog ikke for alvor på denne mulighed.

Informationer om, hvad der ventede jøder i skovene, især kvinder med børn, havde også nået hende.

Hun ville ikke flygte ud i skoven med to små børn, og fik for vane at sige "Hvis vi er blevet dømt til at dø, foretrækker jeg at dø her."

Alle mine forsøg på at få hende til at flygte med mig ud i skoven var forgæves.

Jeg forsøgte at forklare hende, at hævn over tyskerne var det eneste mit hjerte brændte efter, og at den eneste måde at opnå hævn var at slutte mig til partisanerne i skovene."⁸³

Hvilke dilemmaer har Eliezer haft, da han skulle beslutte sig for at blive partisan?	
Hvordan tror I, det er for Eliezer at huske tilbage på det valg? Hvordan tror I, at det kan påvirke, hvordan han vælger at gengive den oplevelse?	

Miles Lerman (1920-2008) var polsk jøde. Da Tyskland i 1939 angreb Polen, flygtede han sammen med sin mor til byen Lubov i det østlige Polen. Efter Tysklands angreb på Sovjetunionen i 1941 blev Lubov besat af Tyskland. Miles blev herefter sendt til en ukrainsk ghetto og arbejdslejr, herfra lykkedes det ham at flygte ind i skoven og slutte sig til jødiske partisaner.

Miles overlevede Holocaust og har siden givet interviews omkring livet som partisan.

TV-interview med Miles Lerman om flugten fra arbejdslejren

"Da vi praktisk talt havde tømt kirkegården, Lubov-kirkegården for gravsten, blev vi sendt til et stenbrud for at bryde sten [...].

En dag var vi fire fanger, som blev ført væk fra gruppen af fanger. De havde brug for noget hårdere grus, gråt stengrus, blev det kaldt.

Vi var fire fanger, og to ukrainske politifolk bevogtede os.

Vi kiggede på hinanden og besluttede os for at for at springe på dem.

Vi angreb dem med hakker og skovle, og vi dræbte dem begge.

Vi slap væk med en pistol og en halv. Hvad mener jeg med halvanden pistol? Den ene pistol var intakt, og den anden blev knækket i kampen, men den kunne repareres.

Så fire mænd med halvanden pistol kom ind i en skov, som vi ikke kendte. Men der var rygter om, at der i denne skov var nogle jødiske partisaner."¹⁸⁴

Hvad tror I, at risikoen var ved at angribe de ukrainske politifolk?	
Hvorfor tror I, at Miles og de tre andre gjorde det alligevel?	

TV-interview med Miles Lerman om våben og livet som partisan

"En mand med et våben havde en værdi som 10 mand. [...]"

Våbnet repræsenterede livet.

Våbnet repræsenterede muligheden, du ved, for at forsvare dig selv.

Og du vidste, at uden et våben, var du værdiløs.

Du kunne ikke gøre noget.

Du kunne ikke engang gå ind i en landsby for at kræve noget mad. Bønderne ville hugge dig ned med økser, eller hvad de havde ved hånden.

Et våben gav dig magt, uanset hvad du ville bruge magten til."⁸⁵

Hvad betød et våben for Miles?	
Hvad fortæller det liv, Miles levede som partisan?	

Aliza Barak-Ressler (f. 1930) var slovakisk jøde fra byen Michalovce. Det lykkedes Aliza og hendes forældre og søster at undslippe tyskerne. Først blev pigerne skjult i Ungarn. Herefter fik Alizas far en læge til at foretage en lille operation på Aliza, så de fik papirer på, at hun var for syg til at blive deporteret. I 1944 undslap familien den sidste deportation til kz-lejren Auschwitz ved at gemme sig i de store skove i Slovakiet.

Alizia overlevede Holocaust, og har siden udgivet sine erindringer. I bogen beskriver hun bl.a. et skænderi, forældrene havde i skoven i 1944 over, om de turde lade Alizia opsøge den nærmeste landsby for at købe mad.

Alizias erindring om forældrenes skænderi i skoven

"Min mor udtrykte voldsom modvilje mod min fars forslag.

-"Det må have gjort dig vanvittig at vandre alene rundt i skoven. Hvor vover du overhovedet at overveje at lade barnet gå alene ind i landsbyen, et sted, der er totalt fremmed for hende? Du sender dit barn direkte mod undergangen. Jeg tillader det ikke!"

Min far var selvfølgelig også rede til at gå selv, men hans fremtræden ville øjeblikkelig afsløre ham; og mor kendte ikke det lokale sprog, så den eneste tilbageværende mulighed var mig. [...].

(Efter Aliza har købt mad i landsbyen og er på vej tilbage gennem skoven):

"Nu kunne jeg høre lave stemmer og gråd, hvilket blev højere jo nærmere jeg kom.

Jeg følte mig enormt lettet, da jeg genkendte stemmerne fra mine forældre.

Jeg begyndte at løbe med fornyet styrke, jeg snublede over rødder i skovbunden og faldt af og til.

Da jeg endelig kom helt tæt på, mødte et forfærdeligt syn mig:

Far stod overfor mor med hængende skuldre, mor råbte og græd, ruskede ham og skreg:

"Du har sendt din datter i døden! Min Gud, hvorfor gik jeg med til det? Kom, nu går vi alle sammen tilbage og melder os til deportation, det er den eneste chance for at finde barnet"

Så fik de øje på mig, og der opstod en akavet tavshed. Mors hænder gled ned. Far løb hen til mig med tårer i øjnene."⁸⁶

<p>Hvad er det, Alizias forældre skændtes om? Hvorfor var moderen så vred og ked af det?</p>	
<p>Hvad fortæller det om, hvordan det var at gemme sig i skoven? Hvad gjorde livet i skoven ved måden at være familie på?</p>	

Tuvia Bielski (f. 1906, d. 1987) var russisk jøde. Efter at tyskerne dræbte hans forældre og to brødre i Nowogrodek-ghettoen i december 1941, flygtede Tuvia sammen med sine to andre brødre til Naliboki-skoven, hvor de dannede en jødisk partisangruppe.

Bielski-brødrene bestemte, at det var vigtigere at redde jøder end at dræbe nazister. Derfor undgik gruppen direkte angreb på tyskere. I stedet fokuserede de på at hjælpe jøder ud af ghettoen og ind i skovene. Her oprettede Tuvia Bielski en familielej på ca. 1200 jøder, der overlevede Holocaust.

Moshe Bairach boede i denne familielej, og har sidenhen fortalt om mødet med Tuvia Bielski.

Moshe Bairach om ankomsten til Bielskis familielej og mødet med Tuvia

"Så sagde han på russisk:

"Kammerater, dette er den smukkeste dag i mit liv, for jeg har levet længe nok til at se så stor en gruppe komme ud af ghettoen! ...

Jeg kan ikke love jer noget; vi kan blive dræbt, mens vi forsøger at leve.

Men vi vil gøre, hvad vi kan, for at redde flere liv.

Dette er vores måde, vi udvælger ikke, vi udelukker ikke gamle, børn og kvinder.

Livet er svært, vi er i fare hele tiden, men hvis vi forsvinder, hvis vi dør, vil vi dø som mennesker."⁸⁷

Hvad krævede det at overleve som partisan i de store skove i Østeuropa og Rusland?	
Hvem tror I umiddelbart havde de bedste chancer for at overleve som partisan?	
Hvilke udfordringer har det givet at modtage børn, kvinder og gamle mennesker i skoven?	
Hvorfor tror I, at Bielski-brødrene alligevel oprettede en familielej i skoven?	